

KATALÓGUSHASZNÁLAT AZ EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN

DÉRI MIKLÓSNÉ

Tanulmányunk célja a könyvtár legfontosabb tájékoztatási eszközével, a katalógussal szemben megnyilvánuló olvasói igények felmérése és annak megállapítása, hogy a katalógus miként elégíti ki ezeket. Össze kellett gyűjteni tehát bizonyos mennyiségű adatot arról, hogy az olvasók hogyan, milyen célból használják a katalógust, mikor használják eredményesen, és miért használják rosszul? Mikor fordulnak a könyvtárhoz segítségért, és megkapják-e a kért segítséget? Vizsgálatunk kísérleti jellegű, eredményeiből messzemenő következtetéseket nem akarunk levonni; ezt a vizsgált esetek kis száma sem teszi lehetővé. Célunk továbbá olyan megbízható módszer kidolgozása is volt, amely egy későbbi, nagyobb igényű vizsgálat eszköze lehet.

A VIZSGÁLT KATALÓGUSOK ÉS HASZNÁLÓIK

Az Egyetemi Könyvtár három leggyakrabban használt katalógusát választottuk kísérletünk tárgyául. Az emeleti tájékoztató szolgálaton elhelyezett *szolgálati leíró katalógus* a könyvtár teljes könyvanyagát, valamint a sorozati felvételeket tartalmazza. A címléírások dobozokban elhelyezett nagyformátumú cédulák. Ez a katalógus kerül leghamarabb beosztásra, céduláin található a legtöbb adat. Az olvasók egyedül csak engedéllyel használhatják, tekintettel arra, hogy a cédulák sorrendje nincs rögzítve; főleg a tudományos olvasóterem látogatói veszik igénybe. Az egyetemi hallgatók általában csak akkor használják, ha a kölcsönzőben elhelyezett olvasói katalógusban nem találták meg az igényelt munkát.

Az *olvasói leíró katalógus* a könyvtár 1926 óta történt gyarapodását, valamint az 1928 óta rekatalogizált anyagot tartalmazza. Címléírásai megegyeznek a szolgálati katalóguséval, de hiányoznak belőle a sorozati lapok. Mint fent jeleztük, cédulái később kerülnek beosztásra. Használói nemcsak a kölcsönző, hanem az emeleten található nagyolvasóterem látogatói is, bár ez utóbbiak gyakran az olvasóteremből könnyebben elérhető szolgálati katalógusban keresik a szükséges könyvet.

A tájékoztatóban elhelyezett *tárgyszókkatalógus* az 1949 óta beszerezett és az azóta rekatalogizált anyagot tartalmazza. Tárgyszóul a mű tárgyát kifejező legszűkebb specifikus fogalom szolgál. A szépirodalmi könyveknél a cím szerepel tárgyszóként, mivel számos olvasó jól emlékszik egy-egy regény, stb. címére, de az író nevét elfelejtette. A tárgyszókkatalógus személyneveket is tartalmaz; itt fedi a leíró katalógus személynév melléklapjait. E katalógus használói mindazok, akik valamilyen témára vonatkozó irodalmat keresnek. Valószínűnek látszik, hogy kevesebben használják, mintha a kölcsönző osztályban volna elhelyezve, azonban erről pontos kimutatással nem rendelkezünk.

VIZSGÁLATI MÓDSZER

Módszerünk a megfigyeléssel egybekötött interjú volt. Az olvasót megfigyeltük katalógushasználat közben, majd, amikor láttuk, hogy megtalálta a keresett munkát, illetőleg irodalmat, vagy elmenne anélkül, hogy talált volna valamit, felkértük, hogy válaszoljon néhány kérdésünkre. Természetesen minden esetben közöltük vizsgálatunk célját is.

Az interjút formanyomtatványok alapján folytattuk le, hogy a válaszok szám szerint is kimutathatók legyenek. A beszélgetést igyekeztünk rövidre fogni, nehogy az olvasónak terhére legyünk. Egy vizsgálat általában 5 percnél többet nem vett igénybe. A formanyomtatvány (1. melléklet) 2 nagy részre oszlott aszerint, hogy az olvasó meghatározott tételt (egy bizonyos munkát) keresett-e, vagy valamilyen témára vonatkozó irodalomra volt szüksége. A tétel-kereséseknél az alábbiakra vártunk feleletet: milyen katalóguslapok segítségével találták meg a könyvet, ha pedig eredménytelenül keresett, mi volt ennek az oka; honnan szerzett tudomást a könyv létezéséről; mi volt az információ forrása; milyen célból használta a leíró katalógust: egy munkát keresett, egy szerző összes művét, vagy egy mű összes kiadását?

A téma-keresésnél a következőket igyekeztünk tisztázni: hogyan, milyen tárgyszavak segítségével találta meg a szükséges irodalmat az olvasó; ha semmit sem talált, mi volt ennek az oka; igényelte-e a témájára vonatkozó összes könyvet, és ha nem, milyen szempont szerint válogatott az anyagban?

Mindkét típusnál megállapítottuk az olvasó foglalkozását, a keresés célját, azt hogy rendszeres látogatója-e a könyvtárnak és kért-e segítséget a könyvtárostól? Ez utóbbi kérdésekre kapott feleletek mintegy alapot adtak a vizsgálatnak, és lehetővé tették az összehasonlítást egyéb — külföldi — katalógushasználati tanulmányokkal.* Természetesen minden esetben tisztázni kellett, hogy a keresett munka, illetve a kért irodalom megtalálható-e a könyvtárban.

Az eredmények értékelésénél figyelembe vettük mindkét módszer segítségével nyert adatainkat, bár a megfigyelés kisebb értékű, nemcsak szubjektív jellege következtében, hanem azért is, mert számszerű értékek hiányában nem mérhető; mégis a végső következtetések levonásához igen nagy segítséget nyújtott. Az interjú adatait az esetek többségében táblázatokban dolgoztuk fel, néhol azonban csupán százalékos számításokat végeztünk.

A vizsgálatok egyöntetűségét biztosította, hogy mind a 254 esettel ugyanaz az interjúvoló foglalkozott. A kísérleti személyek kiválogatását a véletlenre bíztuk. Azokon a napokon, amikor adatokat gyűjtöttünk, mindenkit bevontunk a vizsgálatba, aki a katalógusban keresett. Bár a megkérdezettek száma igen alacsony (a könyvtár látogatóinak mintegy 4 százaléka), foglalkozás szerinti megoszlásuk — mint ez a végső összesítésnél megmutatkozott — nagyjából megegyezik a beiratkozott olvasók foglalkozásának megoszlásával.

Látjuk tehát, hogy az egyes kategóriák 3—4 százalékban vannak képviselve. Nagyobb eltérés csak a mérnököknél, a középiskolásoknál és a nyugdíjasoknál

* Déri Miklósné: Katalógushasználati tanulmányok. = Könyvtári Figyelő. 1968. 1. sz. 16—29. l.

foglalkozás	1966-ban beiratkozottak	vizsgált személyek	
		száma	%
egyetemi hallgató	4788	177	69
egyetemi oktató, kutató	694	23	9
tanár	192	8	3
könyvtáros, levéltáros	180	5	2
író	144	4	2
mérnök	132	8	3
orvos	103	3	1
jogász	64	4	2
művész	60	3	1
nyugdíjas		7	3
középiskolás		5	2
egyéb	483	7	3
összesen	6840	254	100

mutakozik. Ez utóbbiakat a könyvtári statisztika nem tünteti fel önálló csoportként, miután azonban katalógushasználati igényeik és szokásaik igen eltérőek a többiekétől, külön kellett kezelnünk őket. A középiskolások nincsenek beiratkozva, csak a tájékoztatóban levő katalógusokat használták. A mérnökök aránytalanul magas számának az oka az volt, hogy 30 százalékuk nem a maga, hanem egyetemi hallgató fia számára keresett; beiratkozva tehát nem ő volt, de katalógushasználat szempontjából saját szokásai az irányadók, ezeket kell feltüntetni.

TÉTEL- ÉS TÉMAKERESÉS

foglalkozás	tájékoztató						kölc: olv. leíró k.						összesen	
	szolg. leíró k.			tárgyszó k.			meghat. tétel			téma*				
	megvan		nincs	megvan		nincs	megvan		nincs					
	+	-	0	+	-	0	+	-	0	+	-		%	
egyet.'hallgató	12	37	10	34	4	3	54	12	6	4	1	177	69	
egyet. okt., kut.	3	4	3	2	1		8		1	1		23	9	
tanár, könyvt., levélt., író	2	4		3	1		5		1	1		17	7	
mérn., orv. jogász, művész	1	1	1	8	2		4		1			18	7	
nyugdíjas, középisk., egyéb		5	1	3	1		3	2	1	2	1	19	8	
	18	51	15	50	9	3	74	14	10	8	2	254	100	
	69			59			88			10				
	84			62			98							
												254		

* témakereséssel jelöltük az olvasói leíró katalógusban az egyes szerzőkre vonatkozó irodalom összegyűjtését.

A táblázat megmutatja, hogy a 254 kérés milyen jellegű volt, melyik katalógusban kerestek az olvasók: a szolgálati leíró, az olvasói leíró, vagy a tárgyszókatalógusban? Megvolt-e a keresett mű, illetőleg az irodalom a könyvtárban? Jól használták-e a katalógust (+), vagy nem (–)? Párhuzamok felállítására azonban a katalógus adatai nem alkalmasak; a szolgálati leíró katalógust főleg azok használják, akik már keresték a könyvet az olvasói katalógusban, de nem találták meg. Így a szolgálati katalógusban a hibás keresések száma sokkal magasabb, mint ami reálisan lenne, ha az olvasó rögtön azt használta volna. (Jól felhasználhatók voltak viszont ezek az esetek a hibaforrások analizálásánál.) A sikeres és sikertelen keresések viszonyának megállapítására ezért csak a tárgyszó és az olvasói leíró katalógus használatát vettük figyelembe. A tétel- és téma-keresések közti kapcsolat felmérésére a szolgálati leíró és a tárgyszókatalógusban végzett keresések nyújtottak alapot; e katalógusok egy helységeben állnak, ezáltal az összehasonlítások valószínűbbek.

foglalkozás	m. t. k. %	téma k. %	
egyetemi hallgató	59	41	
egyet. oktató, kutató	77	23	m. t. k. = meghatározott tétel-keresés
tanár, könyvtáros, levéltáros, író	60	40	téma k. = téma-keresés
mérnök, orvos, jogász, művész	23	77	
nyugdíjas, középiskolás, egyéb	60	40	
összesen	54	46	

Vizsgálatunk eredményei nagyjából megegyeznek az angolszász országok tapasztalataival. A tétel- és téma-keresések mennyiségileg alig térnek el egymástól. Végzettség és szakismeret azonban befolyásolta a keresést. A magasabb végzettségűek kevesebbet használták a tárgyszókatalógust. Az orvosok, művészek, mérnökök, akik nem saját szakterületükkel kapcsolatos irodalmat igényeltek, főként téma szerint kerestek; tehát a szakember elsősorban akkor tájékozódik a tárgyszókatalógusból, amikor szakterületén kívül eső irodalomra van szüksége.

SIKERES ÉS SIKERTELEN KERESÉSEK

Mint fent jeleztük, az adatok alapjául az olvasói leíró és a tárgyszókatalógus szolgált. Csak az olyan munkákat, illetőleg témaösszeállításokat vettük figyelembe, amelyek a könyvtárban megvoltak. (Tehát a 2. táblázat 0-val jelzett adatai itt nem szerepelnek.)

A sikeres és sikertelen keresések együttes vizsgálatánál megmutatkozott — szemben az általánosan elterjedt hiedelemmel —, hogy a tárgyszókatalógusban sem igazodnak el nehezebben az olvasók, mint a leíró katalógusban. De az egyes táblá-

foglalkozás	m. t. k. %		téma k. %	
	+	-	+	-
egyetemi hallgató	83	17	89	11
egyet. oktató, kutató	100		67	33
tanár, könyvtáros, levéltáros, író	100		75	25
mérnök, orvos, jogász, művész	100		80	20
nyugdíjas, középiskolás, egyéb	60	40	75	25
összesen %	85	15	84	16

zatok adatait nem nézhetjük önmagukban; a könyvtárosok segítségül kérésének aránya (l. később) feltétlenül befolyásolja a fenti eredményeket.

A tétel-keresésekkel csak az egyetemi hallgatóknak és a nyugdíjasoknak volt problémájuk. A magasabb képesítésűeknek a leíró katalógus használata nem okozott nehézséget. (Középiskolásokra vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk: valószínűleg náluk is nagyobb volna a hibaszázalék.) A hibaforrások analizálásakor azonban kitűnt, hogy — Jackson eredményeihez hasonlóan — a sikertelen téma-keresések nagyobb részt a katalógus hiányosságaiból adódtak, szemben a sikertelen tétel-keresésekkel, amelyek főként az olvasó magatartásának az eredményei voltak. Így tehát az olvasók foglalkozás szerinti megoszlását nem tekinthetjük jellemző faktornak a sikertelen téma-keresések elemzéséhez.

A KERESÉS CÉLJA

Öt fő csoportot különböztettünk meg a keresés célja szerint. Tanulmányok cím alá soroltuk mindazokat a kéréseket, amelyeknek vizsgára való felkészülés, szemináriumi vagy szakdolgozat megírása, kötelező irodalom olvasása volt a célja.

Tudományos munkán egy könyv, cikk megírására, tudományos előadás megtartására való felkészülést értettünk.

Gyakorlati célnak neveztük a rádiókészítéshez, fényképezéshez, fordításhoz, sőt a kisebb szerkesztési munkákhoz igényelt irodalmat is.

Az érdeklődést a szórakozástól az különböztette meg, hogy míg az utóbbinál az olvasás célja semmi határozottra nem irányul, érdeklődésnek neveztük, ha valaki azért olvasott, hogy képezze magát.

Az olvasóknak mintegy kétharmada tehát tanulmányainak folytatásához keregett irodalmat. Ez a csoport főleg egyetemi hallgatókból és középiskolásokból állt. Sorrendben a következő kategória a tudományos munka volt. Az egyetemi oktatóknak és kutatóknak elsősorban ezekre volt szükségük, de a hallgatók kivételével mindegyik megkérdezett igényelte. Szórakozásból főleg az egyetemi hallgatók és az utolsó csoportba soroltak olvastak. Érdeklődés általános cél volt. A gyakorlati okok szerepeltek legkisebb százalékban a keresés céljául.

foglalkozás	tanulm.	tud. m.	gyakorl.	szórak.	érdekl.
egyetemi hallgató	152		3	15	7
egyet. okt., kutató		21			2
tanár, könyvtáros, levéltáros, író		11	3		3
mérnök, orvos, jogász, művész	3	6	1	4	4
nyugdíjas, középiskolás, egyéb	7	2	1	7	2
összesen	162	40	8	26	18
%	64	16	3	10	7

A következő táblázat a teljesített és nem teljesített kérések megoszlását ábrázolja a keresés célja szerint.

	teljesített	nem telj.		összes
			%	
tanulmány	147	15	9	162
tudományos munka	36	4	10	40
gyakorlati cél	7	1	13	8
szórakozás, érdeklődés	36	8	18	44
összesen	226	28	11	254

Ha azokat az igényeket, amelyeket ki tudtunk elégíteni, összehasonlítjuk a nem kielégíthetőkkel (a 2. táblázatban 0-val jelöltek) igen kedvező képet kapunk: a kéréseknek mindössze 11%-a nem volt teljesíthető. A tanulmányokhoz és a tudományos munkához szükséges irodalom 9–10%-ban, a gyakorlati célból használt 13%-ban hiányzott. Azoknak az igényei maradtak a legnagyobb számban kielégítetlenek, akiknél a keresés célja szórakozás, érdeklődés volt (18%). E százalékokat azonban nem vehetjük abszolút értékeknek. Nem minden esetben volt a könyvtár hibája, hogy a kérések teljesíthetetlenek maradtak. A későbbiekben látni fogjuk, hogy sok információ téves adaton nyugszik; előfordul, hogy az olvasó olyan könyvet keres, amilyen valójában meg sem jelent.

A LEÍRÓ KATALÓGUS HASZNÁLATA

Az előző fejezetekben olyan sajtóságokat vizsgáltunk, amelyek egyaránt érvényesek a leíró és a tárgyszó-katalógusra. A továbbiakban külön foglalkozunk a két katalógus-féleséggel.

A formanyomtatvány 1.4 kérdéscsoportjára kapott válaszok összegzéséből kitűnt, hogy a leíró katalógus használatának célja a megkérdezettek 95 százalékánál meghatározott munka keresése volt. Csak 5% kereste egy szerző összes művét. Egy mű összes kiadására senkinek sem volt szüksége, csupán azért írták fel ugyanannak a munkának több kiadását, hogy ha az egyik ki van kölcsönözve, a másikat megkaphassák. Azonban ilyenkor is csak azonos nyelvű kiadásokra volt szükség. Jackson a kollégiumi könyvtárak használatát vizsgálva ugyanilyen megállapításra jutott: egy hallgató kereste a szerző összes művét, a többiek mind egy meghatározott munkát kértek.

A megfigyelés során gyűjtött tapasztalatok azt mutatták, hogy az olvasók más-ként használják a katalógust, mint a könyvtárosok. Nem megnéznék valamit, hanem *böngésznek*. Tehát, ha egy meghatározott munkát keresnek, ahelyett, hogy a megfelelő szerző neve alatt a cím szerinti betűrendben néznének rögtön utána a könyvnek, lapozgatni kezdenek a szerző munkáinak katalóguslapjai között. Bár ez utóbbi több időt vesz igénybe, sok hibaforrás kiküszöbölését is jelenti. E böngészésnek köszönhető továbbá, hogy egy könyv keresésekor rábukkannak a szerző egy másik könyvére, amelyik esetleg jobban megfelel nekik.

A KATALÓGUSLAPOK HASZNÁLATA TÉTEL-KERESÉSÉNél

	szolg. kat.	olv. kat.	össz.
szerzői rendszős főlap	12	67	79
címrendszős főlap	1	1	2
sorozati főlap	2	1	3
szerzői melléklap	3	1	4
címrendszős melléklap		1	1
egyéb melléklap	2	2	4
utaló		4	4
analitikus felvétel		2	2
	20	79	99

Táblázatunk csupán az eredményes (+) keresések adatait tünteti fel. Az adatok meghaladják a tétel-keresések számát, mert előfordult, hogy egy szerző összes műveinek keresésekor többféle katalóguslapot is használtak az olvasók.

Az esetek 79 százalékában szerzői rendszős főfelvétel segítségével találták meg a munkát; a szolgálati katalógusban 60, az olvasóiiban 85 százalékban. Miután a szolgálati katalógusban elsősorban a kutatók keresnek, mi is megállapíthatjuk — éppúgy mint Spalding — hogy a kutatók gyakrabban használják a melléklapokat.

A vizsgált esetek kis száma miatt a különböző melléklapok és utalók között fontossági rendet nem tudunk megállapítani, de az megmutatkozott, hogy e melléklapok nélkül a katalógus használhatósága egyharmadával kisebb lenne.

Megmutatkozott továbbá, hogy ha az olvasó jobban ismerné a katalógust, többféle melléklapot használna. Így például, amikor irodalmat kerestek egy szerzőről, vagy a szerző valamely művéről, sokan nem is gondoltak rá, hogy a személyi melléklapok segítségével a leíró katalógusban ennek utánanézhettek. A katalógus hiányos ismerete miatt — mint ezt a hibaforrások vizsgálatánál látni fogjuk — használják olyan ritkán a címrendszős fő- és melléklapokat is. Az analitikus felvételeket azért tüntettük fel külön, mert ezek a legtöbb vizsgálatban problémát okoztak. A könyvtár katalógusában igen kevés analitikus felvétel van; ehhez viszonyítva a két keresés magas százalékot jelent. Meggondolandó, hogy nem volna-e célszerű több ilyen készíteni.

AZ INFORMÁCIÓ FORRÁSA

Az információs forrásokat öt csoportra osztottuk fel. Irodalomjegyzék alá soroltuk a hallgatók olyan kötelező olvasmányait, amelyek valamilyen jegyzéken szerepeltek. Az egyéb írásbeli forrásokhoz tartoznak a bibliográfiákban, folyóiratokban, lábjegyzetekben, stb. található hivatkozások. Az „ismerte” legtöbbször azt jelentette, hogy már olvasta a könyvet, vagy legalábbis volt a kezében. „Látta” üzletben, ismerőseinél, könyvkiállításon.

	szolg. kat.			olvasói kat.			összes	
	megvan		nincs	megvan		nincs		
	+	—	0	+	—	0		%
irodalomjegyzék	7	21	3	26	8	1	66	36
egyéb írásbeli forrás	2	4	3	11		5	25	14
szóbeli forrás	3	14	7	15	3	2	44	24
ismerte	6	7	2	18	3	2	38	21
látta		5		4			9	5
összesen	18	51	15	74	14	10	182	100

A leggyakoribb információs forrás az irodalomjegyzék: valamivel több mint egyharmada az összes tájékozási forrásoknak. Minthogy a megkérdezettek kétharmada egyetemi hallgató volt, ez egyben azt is jelenti, hogy legalább a felük csak az irodalomjegyzéken szereplő könyvet olvasta. E könyvek hiányoztak legkisebb számban a könyvtár állományából. A következő számottevő csoport, a szóbeli források, egynegyedét tették ki az összes kéréseknek. Ez is elsősorban az egyetemi hallgatók tájékozási forrása. Míg azonban az irodalomjegyzéken szereplő munkák legnagyobb része megvolt a könyvtárban, a szóbeli forrásokon alapulóknak 27 százaléka nem volt található. Mivel a negatív kérések közül is igen sok alapult szóbeli

közlésen, arra a következtetésre jutottunk, hogy e könyvek nagyrésze nem azért nem volt található, mert hiányozott a könyvtár állományából, hanem mert rosszul ismerték adataikat. Az ismerte, már használta forrásra a megkérdezettek ugyancsak elég nagy számban (egyötödük) hivatkozott. Igen alacsony volt azonban az „*egyéb írásbeli források*” százaléka. E csoport adatai viszont a legmegbízhatóbbak, itt mutatkozott a legkevesebb negatív keresés. A „*látta*” tájékoztatói forrás csak jelentéktelen számban, 5 százalékban volt képviselve.

Összehasonlítva eredményeinket Jackson felmérésével feltűnik, hogy nála is, éppúgy, mint az amerikai vizsgálatoknál általában, a szóbeli forrásoknak van a legnagyobb szerepük. Mivel Jackson megkérdezettjeinek is kétharmada volt egyetemi hallgató, ott is elég gyakori az irodalomjegyzéken akapuló keresés, de mégsem olyan számottevő, mint tanulmányunkban. A téves adatok Jacksonnál szintén nagyrészt a szóbeli információ következményei. Az ismeret és az egyéb írásbeli források aránya mindkét vizsgálatban hasonló.

HIBAFORRÁSOK MEGHATÁROZOTT TÉTEL-KERESÉSÉNÉL

	összesen	
	tétel	%
nem érti a beosztást	34	53
pontatlan információ	19	29
nem ismeri a katalógusok használatát	2	3
az olvasói katalógusban nem szerepel	9	14
hibás beosztás	1	1
összesen	65	100

A táblázat a szolgálati és az olvasói katalógus „-” jellel ellátott adatait részletezi.

A legtöbb eredménytelen keresés abból származott, hogy az olvasók nem ismerték a leíró katalógus felépítését. (Hasonló következtetésekre jutott Nádovornik és Penaloza is.) A 34 ilyen jellegű problémából 11, tehát a beosztás okozta nehézségek egyharmada címrendszős főfelvétellel rendelkező könyv volt. A használók nem tudták, hogy a szerző nélküli művek címük alatt szerepelnek a katalógusban; főleg a kongresszusi kiadványok és a rendeletgyűjtemények beosztását nem értették meg. (Tate ugyancsak felhívta a figyelmet a jogi kiadványok azonosításának nehézségeire.) Hét esetben azért nem találták meg a könyvet, mert az a szerző összes, illetve válogatott munkáinak valamely kötete volt és a katalóguslapon a szerző neve után közvetlenül nem a keresett adat szerepelt. Eredeti címmel kapcsolatos problémája 5 olvasónak volt (az Egyetemi Könyvtár felvételein ugyanis a fordítások eredeti cím alatt található, és csak ezt követi az illető kiadás nyelvén írott cím), nem vették észre, hogy a mű eredeti címe alatt ott áll az általuk keresett magyar cím is. Miután azonban — mint ezt már említettük — az olvasók nagyrésze böngészve keres a katalógusban, e két utóbbi hibaforrásból a várhatónál kevesebb nehézség fakadt. Csúpan a termékeny szerzők, mint például Dumas műveinek azonosítása okozott gondot. Az utalók meg nem értése 6 hibás keresésnek volt az oka. Egy használó nem tudta

hol keresse az *ä* betűt. A többi téves keresés abból származott, hogy az olvasó nem ismerte a betűrendet.

Pontatlan információja volt a könyvről az olvasók 29 százalékának. (Jackson a meghatározott tétel-keresésnél a legfőbb hibaforrásnak a pontatlan információt tartja.) Valójában azonban ez a szám magasabb, mert a 0-val jelölt könyveknek egy részét szintén azért nem találtuk meg – még bibliográfiai segédeszközökben sem – mivel az olvasó által megadott adatok hibásak voltak. A téves információ hét esetben abból származott, hogy a hallgatók egyetemi jegyzeteket a könyv katalógusban kerestek. Az irodalomjegyzékeken alapuló eredménytelen keresések nagyobb részének ez volt az oka. Előfordult az is, hogy folyóiratcikkéről hitték azt, hogy könyv. Többen pontatlanul tudták a szerző nevét, vagy a mű címét.

Csak két olvasó keverte össze a leíró és tárgyszókatalógust (szerző szerint kerestek a tárgyszókatalógusban); tehát a katalógusok funkciójával általában tisztában vannak, inkább szisztémájukat nem értik.

Fenti téves keresések mind a használó hibájának következményei voltak. Csupán 15 százaléka a hibaforrásoknak róható fel a katalógusnak; ebből egy esetben a cédula rossz helyre volt beosztva, 9 esetben pedig olyan új könyvet kerestek az olvasók, amelyeknek kartonjait még nem osztották be az olvasói leíró katalógusba; csak a szolgálatiban voltak fellelhetők.

A KATALÓGUSLAPOK HASZNÁLATA TÉMAKERESÉSÉNél

megtalálta a témát a következők alatt:	esetek száma:
keresett tárgyszó, vagy ld utaló	42
megelőző, vagy követő tárgyszavak	2
más, hasonló jelentésű tárgyszavak	9
leíró katalógusban:	
szerző alatt, miután tudta, hogy kik foglalkoztak a témával	8
melléklapon	5
böngészve	2
összesen	68

Táblázatunk a sikeres téma-keresések adatait tartalmazza. 58 olvasó keresett eredményesen valamely tárgyra vonatkozó irodalmat; 48-an csak egy helyen, (Jackson megállapítása: az olvasó általában csak egy tárgyszót néz meg, ha egy bizonyos könyvet keres), 10-en több helyen; ebből 8 két tárgyszónál nézett utána témájának, 2 a szerzői és a tárgyszókatalógust is használta. Így összesen 68 adattal rendelkezünk.

Az olvasóknak nem egészen egyharmada megtalálta az irodalmat a keresett tárgyszó alatt, vagy egy „*lásd*”, illetve „*lásd még*” utaló segítségével. Kilencen nem az általuk legkézenfekvőbbnek vélt tárgyszó alatt találták meg a szükséges anyagot. Ebből hatnak a könyvtáros mondta meg, hogy hol nézzen utána, mert nem volt utaló.

A téma-keresők 22 százaléka nem a tárgyszó, hanem a leíró katalógust használta. Öten életrajzt, illetőleg egy műre vonatkozó irodalmat kerestek, és a leíró katalógus melléklapjait használták, nyolcan már jól ismerték a témát, és tudták, hogy kik írtak róla. Ketten egyszerűen böngésztek az olvasói leíró katalógusban. Ezek részben maguk sem tudták, hogy mit akarnak. A leíró katalógus használóinak több mint a fele az olvasói leíró katalógust használta; bár eredményesen kerestek, nagyobb irodalmat sikerült volna összegyűjteniük, ha a tárgyszókatalógust is megnézik.

SZAKONKÉNTI MEGOSZLÁS ÉS HIBAFORRÁSOK

	van		nincs 0	összesen	
	+	-		tétel	%
filozófia	2		1	3	4
vallás	2			2	3
közgazdaságtan	4	1		5	7
jog	1	1		2	3
pedagógia	2			2	3
néprajz	1			1	1
matematika	3		1	4	6
fizika	3		1	4	6
kémia	2	1		3	4
biológia	4	3		7	10
orvostudomány	1			1	1
műszaki tudományok	1			1	1
művészet	6	1		7	10
nyelvészet	6			6	8
irodalom	8			8	11
földrajz	1			1	1
életrajz	6	1		7	10
történelem	5	3		8	11
összesen	58	11	3	72	100

Minthogy a tárgyszókatalógus a tájékoztató szolgálat helyiségében van, az olvasók általában a könyvtárhoz fordulnak, mielőtt keresnének benne. Nem tekintettük segítségnek az olyan jellegű felvilágosítást, amikor csupán a katalógus alapelvét magyaráztuk meg. Ilyen esetekben csak annyit mondtunk, hogy az irodalomnak az általa legalkalmasabbnak tartott tárgyszónál, vagy szavaknál nézzen utána; felhívtuk a figyelmet arra is, hogy a szavak betűrendben követik egymást.

A legtöbben az irodalom, történelem, művészettörténet, életrajz és biológia szakokban kerestek. Jackson vizsgálatában is főleg a társadalomtudományi szakokat használták. Míg azonban Jacksonnál a természettudományok területén volt a legkevesebb negatív keresés, mi ennek éppen az ellenkezőjét tapasztaltuk; a katalógus hibájából eredő sikertelen kereséseknek majdnem a fele a biológia és fizika szakokban fordult elő.

A 11 negatív keresésből 8 onnan adódott, hogy a kívánt tárgyszó nem szerepelt a katalógusban, és utaló sem volt róla, annak ellenére, hogy a könyvtárban volt ilyen témájú munka. Az olvasó hibájából eredő tévedések: 1 használó, aki a törté-

nelem szakban keresett, nem értette meg a katalógus szisztémáját, 2 pedig az olvasói leíró katalógusban kereste tárgy szerint az irodalmat.

A 8 negatív keresés adatait érdemes részletesen is megvizsgálni, mert ezek elég tipikusnak tekinthetők. Általában azok nem találtak megfelelő munkát, akiknek a témájukra vonatkozó tárgyszavak nem voltak elég specifikusak. Így pl. lomb-talanítással foglalkozó könyv csak növényélettan, abszorpcióra vonatkozó mű csupán analitikus kémia, és az a munka, amely az emberi sejtet és fehérjét tárgyalja, kizárólag szövettan címszó alatt szerepelt, annak ellenére, hogy a könyvek címe a specifikus fogalom volt. Az a használó, aki pikareszk elemekről akart olvasni, megtalálta ugyan a tárgyszavat a katalógusban, de „*spanyol irodalom*” alatt még több, számára érdekes anyag volt. Hasonló helyzet adódott a Balkán-háborúkra keresve anyagot: magyar történelem alatt több szerepelt. Egyik esetben sem volt utaló a szűkebb fogalomra. A tárgyszó-katalógus e fogyatékoságai azért jelentenek problémát, mert az olvasó általában csak egy helyen keresi a témát; az egyetemi hallgatók sokszor nem is akarják a nagyobb területet átölelő munkát megnézni, bár ez nemegyszer tartalmazza az általuk keresett résztémát is.

AZ IRODALOM KIVÁLASZTÁSA TÉMA KERESÉSÉNÉL

Az 58 téma-kereső közül 49 válogatott, 9 nem válogatott a talált irodalomban. Ez utóbbi kilencből hatnak szakdolgozat írásához volt szüksége az anyagra, lehetőleg teljességre törekedtek. Három olvasó témájából csak 1 munka állt rendelkezésre, így nem volt miből válogatniuk.

A használók 85 százaléka tehát a rendelkezésre álló irodalomból kiválasztotta a neki legjobban megfelelőt. A válogatás szempontjai az alábbiak voltak:

	összesen	
	tétel	%
csak magyar nyelvű anyag	23	28
egyéb nyelvi kötöttség	6	8
címek fogalmazása	23	28
kiadási év	14	17
jelentős szerző műve	14	17
bibliográfia	1	1
illusztráció	1	1
összesen	82	100

A táblázat több adatot tartalmaz, mint ahány megkérdezett a tárgyszó-katalógusban keresett, mert volt, akinél több szempont is felmerült. Így például ha az olvasónak új kiadású magyar nyelvű könyvre volt szüksége, akkor a kiadási évet és a magyar nyelvet is figyelembe vettük, mint a válogatás faktorait.

A használók zöme csak magyar nyelvű anyagot keresett. Jelentősége nagyobb, mint azt a pusztá számok ábrázolják, mert a több szempontú válogatásnál a magyar nyelvűség volt az elsődleges. A kiadási év nem mutatkozott olyan fontosnak, mint ezt véltük; igaz ugyan, hogy a katalógus nagyjából az utolsó 20 év anyagát

tartalmazza. Összevetve eredményeinket Jackson tapasztalataival feltűnik, hogy a címeknek mindkét vizsgálatában nagy szerepük volt. Jacksonnál több új kiadású munkát kértek, a mi felmérésünkben viszont a használók többet válogattak szerző szerint, tehát valószínűleg jobban ismerték az irodalmat. Eltérés van az idegen nyelvek ismeretében is: látogatóink nyelvtudása kisebb, mint Jackson megkérdezettéi.

KÖNYVTÁROSOK SEGÍTSÉGÉNEK IGÉNYBEVÉTELE

A könyvtárosok segítségét jóval gyakrabban vették igénybe, amikor azokat a katalógusokat használták, amelyek a tájékoztató szolgálat helyiségében találhatóak.

Az olvasói leíró katalógus használóinak 12 százaléka kért segítséget a könyvtárostól; 18 százaléka nem volt rendszeres látogatója az Egyetemi Könyvtárnak.

A szolgálati leíró katalógus használóiból 92% (25% nem rendszeres látogató), a tárgyszóéból 63% (37% nem rendszeres látogató) kért segítséget.

A szolgálati leíró katalógus használói közül azoknak, akik megtalálták a keresett tételt, 66 százaléka előzetesen útmutatást kért, akik hibásan kerestek, azok közül egy kivételével mindenki (98%) segítséget kért a könyvtárostól; akik olyan könyvet kerestek, ami nem volt meg, mind a könyvtárhoz fordultak.

A tárgyszó-katalógus használói közül a helyesen keresők 56 százaléka segítséget kért, a hibás keresők 1 kivételével mind (88%), azok, akiknek nem volt a témájára vonatkozó irodalom, szintén mind segítséget kértek a könyvtárostól.

Tárgykeresőknél a szakterület ismerőinek 50 százaléka segítséget kért, míg azoknak, akik nem ismerték a szakterületet, 70 százaléka vette igénybe a könyvtárost. A hibás keresők közül a rendszeres használóknak 33 százaléka, a katalógust kevésbé ismerőknek 100 százaléka segítséget kért a könyvtárostól.

Megmutatkozik tehát, hogy bár a szakismeret és a katalógus ismerete befolyásolja azt, hogy milyen mértékben kérnek segítséget a használók a könyvtárostól, ezek nem elsődleges szempontok. A döntő az, hogy van-e a katalógus mellett könyvtáros, akitől felvilágosítást kérhet az olvasó. A hibásan keresők nagyobb arányban fordultak a könyvtárhoz, amikor a szolgálati és a tárgyszó-katalógust (tehát azt a két katalógust, amelyek a tájékoztató szolgálat helyiségében állnak, ahol a látogatók megszokták, hogy felvilágosítást kérhetnek) használták; akik nem találtak semmit, mind segítséget kértek e két utóbbi esetben, míg az olvasói katalógus használói közül senki.

A tétel- és témakeresés közti különbséget vizsgálva, mi Jacksontól eltérően azt találtuk, hogy a témakeresők ritkábban fordulnak a könyvtárhoz segítségért.

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A vizsgálat értékelése során megmutatkozott, hogy kik, milyen célból és milyen módszerrel használták a katalógust, megtalálják-e benne a keresett munkát, ha igen, milyen cédulák segítségével, ha nem, miért nem? Támpontot kaptunk továbbá arról is, hogy melyek a leggyakoribb információs források, mi szerint válogatnak az olvasók a katalógusban, és igénybe veszik-e a könyvtáros segítségét?

Az anyagot táblázatokban dolgoztuk fel; a táblázatok azonban önmagukban

vizsgálva félrevezetők, az egyes kérdéseket nem különíthetjük el egymástól, a különféle tényezőket összefüggésükben kell nézni. Az alábbiakban megkísérélünk mind az interjú, mind a megfigyelés tapasztalatainak segítségével néhány általánosítható következtetést hozni.

Az olvasók legnagyobb része megtalálta a keresett munkát, illetőleg irodalmat a katalógusban: tehát a katalógus jelenlegi felépítése kielégíti az igényeket, nincs szükség arra, hogy bármilyen lényeges változtatást létrehozzunk benne. Az egyes katalóguslapok jelentőségének felmérésére azonban vizsgálatunk nem bizonyult alkalmasnak. Nem tudtuk megállapítani a különféle utalók és melléklapok relatív fontosságát. Megmutatkozott, hogy meghatározott tétel-keresésnél a használó számára nagyjából közömbös a főlap kiválasztásának kérdése; ha a katalógust megfelelő melléklapokkal látják el, az olvasó megtalálja a keresett tételt. Az a tapasztalatunk, hogy az olvasó böngészve keres, tehát, hogy lapozgatja a katalógust, több problémát is megold, amelyek a leíró katalógus szerkesztésével kapcsolatosak. (Így például az eredeti cím szerepeltetése, az összes és válogatott műveknek az egyes munkák elé osztása.) Érdekes volna tudni azonban, hogy ez a böngészve keresés csak a mi könyvtárunk olvasói között terjedt-e el, vagy általános a többi könyvtárban is. Ha ugyanis csak nálunk alkalmazzák, akkor feltehetőleg az az oka, hogy az olvasók nem jól ismerik katalógusunk szerkezetét; ez természetesen lassítja a keresést. Másrészt viszont a böngészésnek köszönhető, hogy a használó olyan új könyveket ismer meg, amelyeknek elolvasása különben eszébe sem jutott volna.

Az eredménytelen keresések legnagyobb része abból adódott, hogy az olvasók nem jól ismerték a katalógust. Meg kell tehát tanítani őket a katalógus használatára, elsősorban rá kell venni őket, hogy amennyiben a könyvnek nincs szerzője, címszó szerint keressenek. Ki kell őket oktatni arról, hogy a leíró katalógusban a szerző műveinek felsorolása után megtalálják a szerzőre vonatkozó irodalmat is. Meggondolandó volna, hogy a termékeny szerzők gyűjteményes kiadásban megjelent munkáinak címeiről nem kellene-e melléklapokat készíteni, vállalva azt a veszélyt, hogy ez felduzzasztja a katalógust.

A hibaforrások másik nagy csoportját a pontatlan információ alkotta. Miután a tájékoztatási források igen nagy hányadát szóbeli közlések képezik, a téves keresések számát lényegesen csökkentené, ha az egyetemi előadásokon szóban ajánlott irodalmat legalább a táblára felírnák. Helyes volna továbbá, ha az irodalomjegyzékeken pontosabban meghatároznák a kötelező anyag adatait, különösen azt, hogy milyen fajta anyagról van szó; jegyzet, könyv, vagy folyóiratcikk-e a jelzett munka.

A tárgyszó-katalógusban való keresés hibaforrásainak okát elsősorban nem az olvasóban, hanem a katalógus felépítésében véltük felfedni. Ezt bizonyos fokig indokolja, hogy a szakkatalógus sohasem épülhet fel olyan szigorú elvek szerint, mint a leíró katalógus. A tárgyszó-katalógus igyekszik igazodni a használó gondolkodásához; de melyik használóhoz igazodjék: hiszen olyan sokféle van. A katalógus alapelve, a specifikus fogalom alkalmazása, általában megfelelt a látogatók elképzelésének is; a sikertelen keresések ott voltak gyakoribbak, ahol ezt nem tartották be elég következetesen. Megállapítottuk, hogy olvasóink szívesen keresnek a tárgyszó-katalógusban, elég könnyen igazodnak el benne, mivel azonban hajlamosak arra, hogy csak egy tárgyszónál nézzenek utána a keresett irodalomnak, emelne a katalógus használatosságát a „lásd” és különösen a „lásd még” utalók sűrűbb

alkalmazása, annak ellenére, hogy ez a katalógus felduzzasztását jelenti. (Megjegyezzük, hogy a könyvtár ezt a hiányosságot már felismerte, és a munka előkészületben van.)

Hozzá kell szoktatni az olvasókat, hogy forduljanak bátran a könyvtárhoz segítségért. Megállapítottuk, hogy a megkérdezettek hány százaléka vette igénybe a könyvtárost, de nem tudjuk, hogy a könyvtár látogatói közül hányan távoztak anélkül, hogy megkapták volna a keresett anyagot, és ez a szám mennyivel csökkenne, ha azok, akiknek igénye kielégítetlen maradt, mind a könyvtárhoz fordulnának. Egy esetleges későbbi felmérés ezt a kérdést is kideríthetné.

Végül néhány módszertani tapasztalatra szeretnénk rámutatni. Mint előljáróban jeleztük, felmérésünk legfőbb fogyatékoságának a megkérdezettek kis számát tekintjük; rövid ideig tartó, egy interjúvolón alapuló vizsgálatnak azonban igen nehéz a kísérletet széles területen elvégezni. Az azonos interjúvoló előnye természetesen az alkalmazott módszer egyöntetűsége. Számos eredmény nem tekinthető viszont az esetek kis száma miatt tipikusnak.

További hátrány az a körülmény, hogy a vizsgált katalógusok különböző helyiségekben találhatók; főleg, hogy a tárgyszó-katalógus nem áll közvetlenül az olvasók rendelkezésére és így nem tudunk pontos képet kapni használatának gyakorisága felől.

A formanyomtatvány sem volt minden irányban kielégítő. A témakeresés 1.1 pontja további, illetőleg más típusú részletezést kíván. Az 1.2 pontot ki kell egészíteni olyan kérdéssel, hogy – amennyiben tévesen keresett az olvasó – milyen főlap alatt található a tétel. Témakeresésnél a 2.21 pontot ketté kell választani.

Bár felmérésünket összevetettük hasonló külföldi tanulmányokkal, igen érdekes volna egy hazai, elsősorban egyetemi könyvtárban végzett katalógushasználati vizsgálat tapasztalatainak megismerésére és az eredmények összehasonlítása.*

MELLÉKLET

A vizsgálatnál használt formanyomtatvány:

kelt interjú kezdete vége
a) olvasó foglalkozása:
b) keresés célja:
c) rendszeres használó

I. MEGHATÁROZOTT TÉTEL KERESÉSE

szerző: cím: sorozat:

1.1 megtalálta a tételt az alábbiak lokalizálásával

1.11 szerzői rendsző

1.111 szerzői melléklap

* A könyvtár vezetősége 1968 januárjában a tárgyszó-katalógust a kölcsönző helyiségébe vitette át, és egy referenz-könyvtárost helyezett oda, hogy állandóan tudja segíteni a látogatókat a katalógus használatában. (Szerk.)

- 1.12 címrendszo
- 1.121 címrendszo's melléklap
- 1.13 sorozati fólap
- 1.14 egyéb melléklap
- 1.15 utaló
- 1.16 tárgyi rendszó (tárgy, vagy szakkatalógusban)
- 1.2 nem találta meg a tételt*
- 1.21 nincs meg
- 1.22 információi pontatlanok, hiányosak voltak
- 1.23 nem értette meg a tételt
- 1.24 a keresett tétel egy nagyobb munka része volt, nincs róla anal. felvétel
- 1.25 az olvasó nem értette a beosztást
- 1.26 a beosztás hibás volt
- 1.27 egyéb okok
- 1.3 az olvasó információjának forrása*
- 1.4 milyen célból használta a leíró katalógust*
- 1.41 egy művet akart lokalizálni
- 1.42 egy szerző összes műveit kereste
- 1.43 egy mű összes kiadásait kereste
- 1.5 a tétel megvolt*
- 1.6 a tétel nem volt meg*

II. TÉMA SZERINTI KERESÉS

anyagot keres: szakszám:

- 2.1 az olvasó ismerte már ezt a szakterületet
- 2.2 megtalálta a tárgykörre vonatkozó cédulákat a következők alapján*
- 2.21 a keresett tárgyszó, vagy egy ld. utaló segítségével
- 2.22 a keresett tárgyszót közvetlenül megelőző, vagy követő szavak alatt
- 2.23 más – hasonló jelentésű – tárgyszavak alatt, mivel az ő általa keresett nem volt a katalógusban
- 2.24 szerzői katalógusban, miután tudta, hogy kik foglalkoztak a témával
- 2.3 nem talált semmit a tárgyra vonatkozóan*
- 2.31 az olvasó által keresett tárgyszó nem volt a katalógusban és utaló sem volt róla
- 2.32 volt tárgyszó, vagy utaló (ld., ld. még), de nem találta, vagy nem értette meg
- 2.33 unta a ld.-knál való keresést és abbahagyta
- 2.34 nem értette a katalógus szisztémáját
- 2.35 egyéb okok
- 2.4 kiírta a tárgykörre vonatkozó összes tétel jelzetét*
- 2.5 csak néhányat írt ki (vagy egyet sem); a válogatás alapja a következő volt
- 2.51 a cédulák betűrendes helyzete

- 2.52 nyelvtudás
- 2.521 csak magyar nyelvű anyagra volt szükség
- 2.53 a címek, alcímek fogalmazása
- 2.54 a kiadási év
- 2.55 jelentős szerző művei
- 2.56 bibliográfiai jegyzet
- 2.57 illusztráció
- 2.58 egyéb
- 2.6 volt a tárgykörre vonatkozó anyag
- 2.7 nem volt a tárgykörre vonatkozó anyag
- 3. segítséget kért a könyvtárostól
- 4.1 használó megjegyzései
- 4.2 kérdező megjegyzései

IRODALOM

- Jackson, S. L.: Catalog use study: director's report. Ed. by V. Mostecky. Chicago, 1958.
- Nádovorník, M.: Proč čtenář menáší knihu, = Knihovnik. 1964. 1. No. 18–19. p.
- Penalosa, F.: An investigation of the manner in which students of the University of Denver use the card catalog. (Diss. Univ. of Denver, School of Librarianship.) 1949.
- Spalding, C. S.: The use of catalog entries at the Library of Congress. = Journal of Cataloging and Classification. 1950. 4. No. 95–100. p.
- Tate E. L.: Main entries and citations: one test of the revised cataloging code. = The Library Quarterly. 1963. 2. No. 172–191. p.

CATALOGUE USE IN THE UNIVERSITY LIBRARY

(Summary)

The purpose of the inquiry underlying this paper is to ascertain first, the demands of the users on the three most frequently used catalogues of the library (main author-title catalogue, readers' author-title catalogue, detached alphabetical subject catalogue), and secondly, the measure in which the catalogues do meet these demands. The interview method based on questionnaires was being connected with personal observations. Although the latter did not yield measurable values, their results proved, nevertheless, very important. The investigations embraced altogether 254 visitors.

The number known-item searches was a little higher than that of subject searches (54 and 46 per cent). Qualification and expertness influenced searching; higher qualified people used the alphabetical subject catalogue less often than other patrons, specialists chose the subject approach chiefly when in need of literature outside of their respective special fields.

Joint examination of the searches with positive and negative results discloses that – in contradiction to wide-spread beliefs – it is not at all more difficult for readers to find their way in the alphabetical subject catalogue than in the author-title catalogue. But while the failure on known-item searches was entailed first of all by mistaken attitudes of readers (inadequate understanding of the catalogue system, inadequate informations about the book sought), the cause of failure on subject searches was in a majority of cases the insufficiency of the catalogue (not sufficiently specific subject headings, lacking cross-references).

As the purposes of the search one may distinguish five diverse groups. About two-third of the readers needed books for their studies. The others looked for books they needed in scholarly work, or asked for literature they were interested in, or read for their own amusement, or for practical purposes.

The class of informational sources which most readers relied on, were the lists students are provided with in university courses; they formed a little more than one-third of all cases. Verbal sources were referred to in a quarter of all instances. The book was known, already used before, by one-fifth of the patrons. Very small was the number of written sources other than the above mentioned lists of literature (e. g. bibliographies, abstracting journals).

95 per cents of the questioned users of the author-title catalogue looked for known-items. It was one of our most interesting findings that readers seek browsingly: if wanting a particular work of an author, they browse among the entries relating to this author, instead of heading directly for the exact alphabetical place of the corresponding entry.

Because of the small number of the cases examined we could not draw any quantitative conclusions as to the use of the different sorts of catalogue entries, except the only point that the use of added entries, increases with the qualification of the user.

For the users of the subject catalogue it is characteristic that they look usually but in a single place for the literature they need. Most of the users looked for subjects in the fields of literature, history, art history, biography and biology. Factors determining subject item selection were: linguistic limitation, connotation of title, date of publication, and authors' personality.

The examination has, finally, revealed that although the users' familiarity with the catalogues does influence the extent of their turning to the staff for assistance, the decisive factor determining this extent is nevertheless, the contingency whether or not there is a librarian at the catalogue when the reader happens to want an information.